

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА НЕСУЧОЇ ЗДАТНОСТІ ДВО- ТА ТРИКОМПОНЕНТНОГО З'ЄДНАНЬ “ШАРОШКА – ТВЕРДОСПЛАВНА ВСТАВКА”

¹В.А.Корнута, ²І.П.Шацький

¹ ІФНТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15, тел. (03422) 45369,
e-mail: ikg@nuing.edu.ua

² Івано-Франківський сектор Інституту прикладних проблем механіки і математики
ім. Я. С. Підстригача, НАН України, 76002, м. Івано-Франківськ, вул. Микитиницька, 3а,
e-mail: opt@nuing.edu.ua

В рамках теорії пружності проведена порівняльна оцінка оптимальних за несучою здатністю дво- та трикомпонентного з'єднань з натягом. Показано переваги трикомпонентної конструкції. Розглядаються можливості застосування в з'єднанні “шарошка-зубець”.

Ключові слова: з'єднання з натягом, напружено-деформований стан, напруження, шарошкове долото, з'єднання зубок-шарошка

В пределах теории упругости проведена сравнительная оценка оптимальных по несущей способности двух- и трёхкомпонентных соединений с натягом. Показаны преимущества трёхкомпонентной конструкции. Обсуждаются возможности применения в соединении “шарошка-зубок”.

Ключевые слова: соединение с натягом, напряженно-деформированное состояние, напряжения, шарошечное долото, соединение зубок-шарошка

The comparative assessment of load-carrying capability is executed for constructions with optimum by load-carrying capability characteristics within the limits of elasticity theory. Advantages of three-component structure are disclosed. The capabilities of results application for design bonds «compacts-cone» are discuss.

Keywords: pressure coupling, mode of deformation, stress, rolling cutter bit, junction tooth – roller

Вступ

Удосконалення породоруйнівних елементів з метою підвищення їх експлуатаційних можливостей є актуальним завданням машинобудування нафтогазової галузі.

Праці [1, 2] присвячено огляду та аналізу сучасних підходів до моделювання та проектування з'єднання з натягом, зокрема з'єднання “твердосплавний зубець-шарошка бурового долота”. За результатами аналізу апріорної інформації у роботі [2] запропоновано використовувати трикомпонентну конструкцію з'єднання. Схожі конструкції розглядалися і в [3, 4] та ін. У статті [5] показано, що, регулюючи натяги в трикомпонентному циліндрі, можна добитись певного вирівнювання технологічних напружень на етапі складальних операцій. Як впливає таке вирівнювання на несучу здатність конструкцій під експлуатаційним навантаженням, і чи перевищує очікуваний вигравш наперед очевидні втрати в технологічності, пов'язані зі збільшенням числа деталей, ці питання на сьогодні лишаються відкритими.

Мета роботи – на основі порівняння оптимальних проектів оцінити переваги щодо несучої здатності трикомпонентного з'єднання з натягом над двокомпонентним.

Прагнучи досягнути результату негромідкими аналітичними засобами, дослідження проведемо в рамках лінійної теорії пружності на якомога простіших моделях з'єднання з натягом у випадку осевого навантаження.

Двокомпонентне з'єднання

У циліндричній системі координат r , θ , z розглянемо двокомпонентне з'єднання з натягом “шарошка – твердосплавна вставка” (рис. 1). Внутрішнє тіло 1 моделюємо абсолютно жорстким циліндром, зовнішнє тіло 2 розглядаємо як безмежний пружний шар з циліндричною порожниною. Композиція зібрана з натягом δ_1 на поверхні спряження $r = r_1$ та навантажене осевою силою Q , прикладеною до внутрішнього циліндра. Необхідно встановити найбільшу силу Q , яку може витримати з'єднання.

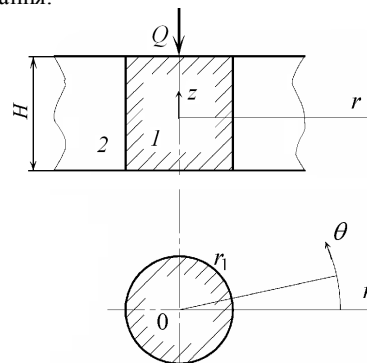

Рисунок 1 – Схема двокомпонентного циліндра

Натяг при складанні призводить до осесиметричного плоского напруженого стану, а осьове навантаження – до осесиметричної антиплоскої деформації.

Для знаходження відмінних від нуля компонент тензора напружень σ_r , σ_θ , τ_{rz} , які залежать від радіальної координати, сформулювали такі крайові задачі [6]:

$$\frac{d}{dr} \left(\frac{1}{r} \frac{d}{dr} (ru_r) \right) = 0, \quad r \in (r_1, \infty);$$

$$u_r(r_1) = \delta_1, \quad \sigma_r(\infty) = 0; \quad (1)$$

та

$$\frac{d\tau_{rz}}{dr} + \frac{\tau_{rz}}{r} = 0, \quad r \in (r_1, \infty);$$

$$\tau_{rz}(r_1) = Q/S. \quad (2)$$

Тут u_r – радіальне переміщення, $S = 2\pi r_1 H$ – площа бічної поверхні циліндра.

За розв'язками крайових задач (1), (2) визначили напруження в циліндрі 2:

$$\sigma_r = -\frac{E}{1+\nu} \frac{\delta_1 r_1}{r^2}, \quad \sigma_r = \frac{E}{1+\nu} \frac{\delta_1 r_1}{r^2}, \quad (3)$$

$$\tau_{rz} = \frac{Q}{S} \frac{r_1}{r}, \quad (4)$$

де: E – модуль Юнга; ν – коефіцієнт Пуассона матеріалу зовнішнього циліндра.

Для комбінації плоскої та антиплоскої задач еквівалентне за Мізесом напруження обчислюється за формулою:

$$\sigma_{eq} = \sqrt{\sigma_r^2 + \sigma_\theta^2 - \sigma_r \sigma_\theta + 3\tau_{rz}^2}. \quad (5)$$

Несуча здатність композиції вважається забезпеченою у разі виконання умов:

$$\max_r \sigma_{eq} \leq [\sigma], \quad (6)$$

$$|\tau_{rz}| \leq -f\sigma_r(r_1), \quad (7)$$

$$\sigma_r(r_1) \leq 0. \quad (8)$$

Тут $[\sigma]$ – допустиме напруження для зовнішнього циліндра, f – коефіцієнт тертя ковзання в контакті.

Досягнення рівності у формулі (6) означає початок руйнування матриці (зовнішнього циліндра), у формулі (7) – початок фрикційного проковзування на поверхні спрощення, у формулі (8) – розкриття стику. Очевидно, що при $\delta_1 > 0$ нерівність (8) забезпечується тотожно. Циліндр 1 вважається абсолютним міцним.

Уведемо безрозмірні змінні:

$$x_1 = \frac{1}{(1+\nu)} \frac{E}{[\sigma]} \frac{\delta_1}{r_1}, \quad x_3 = \frac{Q}{S[\sigma]}. \quad (9)$$

Враховуючи, що $\max_r \sigma_{eq}(r) = \sigma(r_1)$, нерівності, які забезпечують цілісність конструкції, подамо у зручному вигляді:

$$3(x_1^2 + x_3^2) \leq 1, \quad |x_3| \leq f x_1.$$

На рис. 2 область допустимих значень x_1 , x_3 заштриховано.

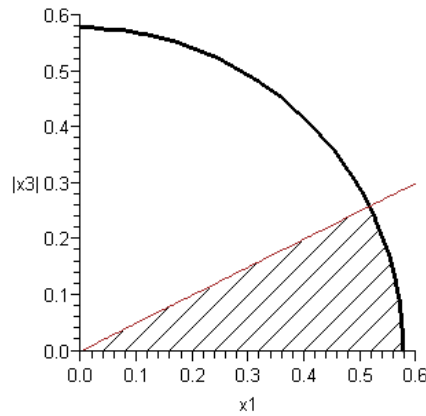

Рисунок 2 – Область допустимих значень x_1 , x_3

Найбільші значення $|x_3|$, а отже і $|Q|$, досягаються на перетині кола та прямої (рівномірна конструкція). Абсцису точки перетину $x_1^* = 1/\sqrt{3(1+f^2)}$ вважатимемо оптимальним натягом, який забезпечує найбільшу несучу здатність:

$$\max_{x_1} |x_3| = |x_3(x_1^*)| = f/\sqrt{3(1+f^2)}. \quad (10)$$

У розмірних величинах:

$$\max |Q| = f[\sigma]S/\sqrt{3(1+f^2)}$$

– максимальна несуча здатність, якої можна досягти у оптимальному проекті двокомпонентного з'єднання. Як бачимо, ключовим регулятором тут виступає добуток $f[\sigma]S$.

Трикомпонентне з'єднання

Розглянемо композицію, яка складається з трьох компонент: циліндра 1, порожнистої пружної втулки 2 та безмежного пружного шару з циліндричним отвором 3 (рис. 3).

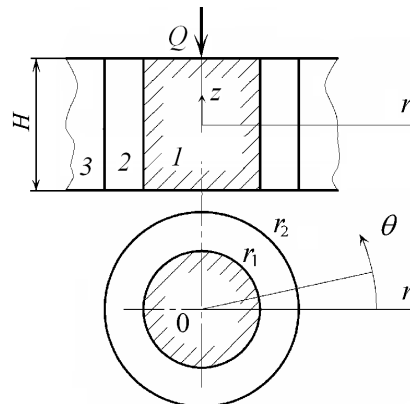

Рисунок 3 – Схема трикомпонентного циліндра

Матеріал тіла 1 абсолютно жорсткий, пружні властивості тіл 2 та 3 прийемо однаковими. На поверхнях спряження $r = r_1$ та $r = r_2$ має місце ідеальний контакт із заданими натягами δ_1 та δ_2 , внутрішній циліндр навантажено осьовою силою Q . Дослідимо напружений стан та максимальну несучу здатність конструкції.

Подібно до попереднього пункту слід розв'язати крайові задачі для плоского напруженого стану, зумовленого натягами:

$$\begin{aligned} \frac{d}{dr} \left(\frac{1}{r} \frac{d}{dr} (ru_r) \right) &= 0, \quad r \in (r_1, r_2) \cup (r_2, \infty); \\ u_r(r_1) &= \delta_1, \quad u_r(r_2 + 0) - u_r(r_2 - 0) = \delta_2, \\ \sigma_r(r_2 + 0) - \sigma_r(r_2 - 0) &= 0, \quad \sigma_r(\infty) = 0 \end{aligned} \quad (11)$$

та антиплоскої деформації, зумовленої осьовим навантаженням:

$$\begin{aligned} \frac{d\tau_{rz}}{dr} + \frac{\tau_{rz}}{r} &= 0, \quad r \in (r_1, \infty), \\ \tau_{rz}(r_1) &= Q/S. \end{aligned} \quad (12)$$

Розв'язок задачі (11) дає наступні вирази для напружень:

$$\begin{aligned} \sigma_r &= -\frac{E}{1+\nu} \left(\frac{1+\nu}{2} \frac{\delta_2}{r_2} + \left(\frac{\delta_1}{r_1} + \frac{1-\nu}{2} \frac{\delta_2}{r_2} \right) \frac{r_1^2}{r^2} \right), \\ \sigma_\theta &= \frac{E}{1+\nu} \left(-\frac{1+\nu}{2} \frac{\delta_2}{r_2} + \left(\frac{\delta_1}{r_1} + \frac{1-\nu}{2} \frac{\delta_2}{r_2} \right) \frac{r_1^2}{r^2} \right), \quad r \in (r_1, r_2); \\ \sigma_r &= -\frac{E}{1+\nu} \left(k^2 \frac{\delta_1}{r_1} + \left(\frac{1+\nu}{2} + k^2 \frac{1-\nu}{2} \right) \frac{\delta_2}{r_2} \right) \frac{r_2^2}{r^2}, \\ \sigma_\theta &= \frac{E}{1+\nu} \left(k^2 \frac{\delta_1}{r_1} + \left(\frac{1+\nu}{2} + k^2 \frac{1-\nu}{2} \right) \frac{\delta_2}{r_2} \right) \frac{r_2^2}{r^2}, \quad r \in (r_2, \infty), \end{aligned} \quad (13)$$

де $k = r_1/r_2$.

Розв'язок задачі (12) внаслідок однорідності середовища щодо поздовжнього зсуву співпадає з розв'язком задачі (2) (див. формулу (4)).

Еквівалентні напруження знаходимо за формулою (5).

Цілісність композиції буде забезпечена при неруйнуванні матриці, за відсутності проковзування на поверхнях спряження та у разі нерозкриття стиків:

$$\begin{aligned} \max_r \sigma_{eq} &\leq [\sigma], \\ |\tau_{zr}(r_i)| &\leq -f_i \sigma_r(r_i), \quad i = 1, 2; \\ \sigma_r(r_i) &\leq 0, \quad i = 1, 2. \end{aligned} \quad (14)$$

Формули (13), (4) свідчать, що напруження є загалом кусково-монотонними функціями радіальної координати, отож небезпечний стан композиції досягається на границях розділу

областей. Докладний аналіз свідчить про те, що найбільші еквівалентні напруження можуть досягатись або на внутрішній поверхні тіла 3:

$$\max_r \sigma_{eq} = \sigma_{eq}(r_2 + 0), \quad (15)$$

або на внутрішній поверхні тіла 2:

$$\max_r \sigma_{eq} = \sigma_{eq}(r_1 + 0), \quad (16)$$

залежно від значень ν , f_i , k , які є вхідними параметрами задачі.

Окрім змінних (9) введемо безрозмірний натяг:

$$x_2 = \frac{1}{(1+\nu)} \frac{E \delta_2}{[\sigma] r_2}. \quad (17)$$

Враховуючи результати (13), (16), безпечну область функціонування з'єднання (14) подамо у вигляді системи нерівностей:

$$3x_1^2 + 3(1-\nu)x_1x_2 + (1-\nu+\nu^2)x_2^2 + 3x_3^2 \leq 1, \quad (18)$$

$$3 \left(k^2x_1 + \left(\frac{1+\nu}{2} + k^2 \frac{1-\nu}{2} \right) x_2 \right)^2 + 3k^2x_3^2 \leq 1, \quad (19)$$

$$|x_3| \leq f_1(x_1 + x_2), \quad (20)$$

$$k|x_3| \leq f_2 \left(k^2x_1 + \left(\frac{1+\nu}{2} + k^2 \frac{1-\nu}{2} \right) x_2 \right), \quad (21)$$

$$x_1 + x_2 \geq 0, \quad (22)$$

$$k^2x_1 + \left(\frac{1+\nu}{2} + k^2 \frac{1-\nu}{2} \right) x_2 \geq 0. \quad (23)$$

Таким чином, область допустимих значень безрозмірних натягів x_1 , x_2 та безрозмірного навантаження $|x_3|$ обмежена поверхнями еліпсоїда (18), циліндра (19) та належить півпросторам (20)–(23), обмеженим плоскими поверхнями.

Задача оптимізації трикомпонентного з'єднання полягає у тому, щоб знайти комбінацію натягів x_1^* , x_2^* , які забезпечують найбільше значення $\max_{x_1, x_2} |x_3|$ при заданих геометрії з'єднання (параметр k) та фізичних властивостях матеріалів (ν) і поверхонь (f_1 , f_2).

Як свідчать результати аналізу, екстремум $|x_3|$ досягається там, де лінія перетину поверхонь еліпсоїда (18) та циліндра (19) проходить через нижчу із площин, що обмежують півпростори (20) та (21). При цьому забезпечується рівномірність матеріалів на поверхнях r_1 та r_2 , але не обов'язково є рівномірність стиків щодо проковзування.

Аналітичне відшукування оптимальних x_1^* , x_2^* зводиться до розв'язання системи квадратних рівнянь. Однак відділення однозначного розв'язку такої системи, який задовольняє усі нерівності, можливе лише для конкретних числових значень ν , k та f_i . Тому остаточні обчислення виконуються з використанням ПЕОМ.

Оптимальні значення безрозмірних натягів дво- та трикомпонентної моделі

$\frac{r_2}{r_1}$	f	Три тіла			Два тіла		Виграш, %
		x_1^*	x_2^*	$\max x_3 $	x_1^*	$\max x_3 $	
1,2	0,1	0,464	0,282	0,074	0,574	0,057	29,8
	0,4	0,398	0,285	0,27	0,536	0,21	28,6
	0,7	0,287	0,298	0,41	0,473	0,33	24,2
1,8	0,1	0,293	0,639	0,093	0,574	0,057	63,2
	0,4	0,178	0,649	0,33	0,536	0,21	57,1
	0,7	-0,022	0,689	0,47	0,473	0,33	42,4

Порівняльний аналіз та висновки

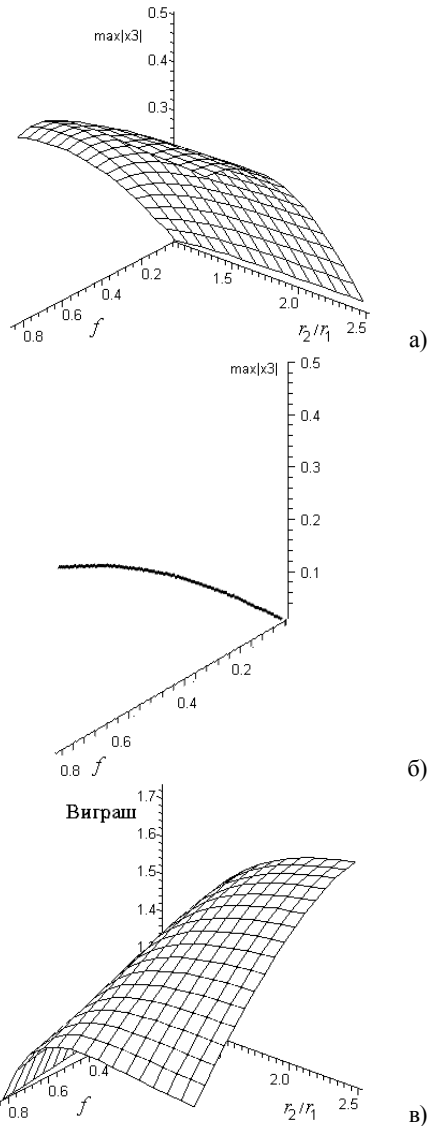
При розрахунках прийняли $\nu = 0,3$. Варіювали значення $r_2/r_1 = 1,1 \div 2,5$ ($k = 0,91 \div 0,40$) та $f_1 = f_2 = f = 0,05 \div 0,85$. Окремі результати обчислень наведено в таблиці. Тут же для порівняння подано результати (10) для двокомпонентного циліндра – виграш у несучій здатності оптимального проекту трикомпонентного з’єднання відносно оптимального проекту двокомпонентного з’єднання. Повна картина результатів подана графічно на рис. 4.

Основним чинником, який впливає на допустимі навантаження, для конструкції з трьох тіл також залишається коефіцієнт тертя. Зміна відношення радіусів контакту слабше впливає на несучу здатність. Практично для всіх значень f варто обирати r_2/r_1 в межах $1,2 \div 1,8$.

В рамках розглянутих моделей трикомпонентна конструкція дає виграш у десятки відсотків.

Застосуємо отримані результати для з’єднання “шарошка – твердосплавна вставка” із наближеними до використовуваних у практиці проектування шарошкових доліт параметрами: $r_1 = 5 \text{ мм}$, $r_2 = 6 \text{ мм}$, $H = 10 \text{ мм}$, $E = 2,1 \cdot 10^{11} \text{ Па}$, $\nu = 0,3$, $f_1 = f_2 = 0,1$, $[\sigma] = 8 \cdot 10^8 \text{ Па}$.

Маємо $r_2/r_1 = 1,2$, $f = 0,1$. Скориставшись першим рядком таблиці та формулами (9), (17), у розмірних величинах отримали допустимі натяги та найбільші допустимі навантаження. Для двокомпонентного з’єднання $\delta_1^* = 0,014 \text{ мм}$, $\max|Q| \approx 14,3 \text{ кН}$; для трикомпонентної конструкції $\delta_1^* = 0,011 \text{ мм}$, $\delta_2^* = 0,007 \text{ мм}$, $\max|Q| \approx 18,6 \text{ кН}$. Виграш — 29,8%. Однак такі оптимальні проекти складно реалізувати технологічно через необхідність прецизійного виготовлення деталей. Практично економічно обґрунтовані досяжні величини натягів вимірюються в сотих долях міліметра [7], це гарантовано призведе до переходу матеріалів у пластичний стан.

а – трикомпонентне; б – двокомпонентне з’єднання; в – виграш (рази)
Рисунок 4 – Максимальна несуча здатність

Таким чином, отримані в рамках теорії пружності результати свідчать про істотну перевагу трикомпонентного з'єднання зубця з шарошкою і дають мотивацію для подальших пошуків. Варто продовжити дослідження пропонуваної конструкції з'єднання "шарошка – твердосплавна вставка", використовуючи тривимірні моделі з урахуванням реальної геометрії деталей, пластичності та довговічності матеріалів і експериментальні лабораторні чи промислові випробування.

Література

1 Корнута В. А. Використання механіко-математичних моделей роботи з'єднань з натягом під час проектування з'єднання зубок – шарошка / В. А. Корнута, О. В. Корнута // Нафтогазова енергетика. — 2008. — № 4. — С. 68–74.

2 Корнута В. А. Вдосконалення твердосплавного озброєння шарошок на основі аналізу роботи з'єднань з натягом / В. А. Корнута, О. Т. Драганчук // Нафтогазова енергетика. — 2009. — № 1 (10). — С. 5–15.

3 Пат. 38856 У Україна, МПК (2009) E 21 B 10/46. Породоруйнівна вставка / Петрина Ю. Д., Яким Р. С., Пасинович Т. Б.; заявник та патентовласник Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. — № u200809040; заявл. 10.07.2008; опубл. 26.01.2009, Бюл. № 2.

4 Кулиш Е. В. Напряженно-деформированное состояние и нагрузочная способность прессовых полисоединений: автореф. дисс. на соиск. научн. степени канд. техн. наук: спец. 01.02.06 "Динамика, прочность машин, приборов и аппаратуры" / Е. В. Кулиш — Ижевск, 2009. — 20, [1] с.

5 Корнута В. А. Моделирование напряжено-деформированного stanu нової конструкції з'єднання "корпус (шарошка) – твердосплавна вставка" / В. А. Корнута // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. — 2009. — № 4 (22). — С. 101–109.

6 Тимошенко С. П. Механика материалов / С. П. Тимошенко, Д. М. Гере — М.: Мир, 1976. — 550 с.

7 Міренський І. Г. Основи технології машинобудування: навчальний посібник / Міренський І. Г. — Харків: ХНАМГ, 2007. — 275 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії
11.02.10*

*Рекомендована до друку професором
Мойсишиним В.М.*